

НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ»

ISSN (Print): 2786-9261
ISSN (Online): 2786-927X

ІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА

№ 3 (09), 2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

ЗМІСТ

Бачинська О. М. ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	7
Бірюков Т. Р., Гудима О. В., Павлюк Т. С., Полусмяк Ю. І. ОЦІНКА РОЛІ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ВІДХОДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	13
Владимир О. М., Малюта Л. Я., Рудан В. Я. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ ТА ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗИВНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....	24
Волков О. О. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ МАСШТАБУВАННЯ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ В ІТ-БІЗНЕСІ.....	33
Гайдучок Т. С., Цегельник Н. І. ВПЛИВ ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	42
Дикий О. В., Ульянова Г. О., Кібік О. М. РОЛЬ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПІДХОДІВ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ.....	49
Добродзій О. М. КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ У МЕДИЧНОМУ СТРАХУВАННІ: МЕДИЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА АКТУАРНІ АСПЕКТИ.....	56
Журавльова І. В., Дуга С. Ю. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	61
Кульчицька Н. Є. ОЦІНКА СИСТЕМИ РИЗИКІВ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ.....	70
Лазебник В. В., Гераймович В. Л., Гуменюк І. Л. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПРОДАЖАМИ ТА ВИКЛАДЦІ ТОВАРІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	76
Yuliia Matvieieva, Yuliia Opanasiuk, Ihor Rekunenکو, Karina Taraniuk MULTI-LEVEL ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MODEL FOR SUSTAINABLE WASTE MANAGEMENT	83
Перекуда Ю. А. МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВ У СФЕРІ Е-ТУРИЗМУ.....	92
Петруненко Я. В. КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МЕХАНІЗМІ СТИМУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ ДО СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ПОВАГИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ.....	100
Nataliya Poliova, Volodymyr Varenuk THE USE OF CONCENTRATION INDICES BY NATIONAL BUSINESS ENTITIES TO IDENTIFY ULTIMATE BENEFICIAL OWNERS.....	108
Редько Н. О., Амеліна Н. К., Левіщенко О. С., Муленко В. М. ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ ХАБІВ У ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЇ.....	113
Скриль В. В., Свистун Л. А. АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ СТРАХУВАННЯ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....	121
Случак В. О. АНАЛІЗ ВИТРАТ: ЗМІНА ПАРАДИГМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	131
Фісуненко П. А., Берестюк М. В. ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИЯВЛЕННЯ ДОМІНАНТ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	137

Зубехіна Т. В., Шейко Ю. О., Поліщук А. С.

ІННОВАЦІЙНО-ІНКЛЮЗИВНІ ПРАКТИКИ В МАРКЕТИНГУ

ПІДПРИЄМСТВ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ144

Яцкевич І. В., Станкевич І. В.

ХОЛОДНІ ПРОДАЖІ ЯК ЕФЕКТИВНА СТРАТЕГІЯ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ.....152

DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.9-3

УДК 338.4, 364

Владимир О. М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1244-101X>

Малюта Л. Я.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7569-9982>

Рудан В. Я.

кандидат економічних наук,
докторант,
Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1357-9643>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ ТА ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗИВНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Дослідження особливостей функціонування сфери гостинності та туризму на засадах інклюзивності у міжнародній практиці має важливе значення для вивчення досвіду провідних країн та напрацювання власної траєкторії розвитку інклюзивного туризму в Україні. У статті розглянуто передумови становлення туризму на засадах інклюзивності у країнах Європи та в Україні, починаючи від Другої світової війни і до сучасності. Охарактеризовано необхідність та перспективи розвитку інклюзивного туризму у світі та сучасних українських реаліях. Проведено огляд законодавчої бази, яка регулює розвиток інклюзивного туризму на міжнародному та вітчизняному рівнях. Охарактеризовано особливості надання туристичних послуг для осіб з особливими потребами у різних європейських країнах, зокрема, у Німеччині, Великобританії, Іспанії, Франції, Фінляндії тощо. Метою статті є розкриття особливостей функціонування сфери гостинності та туризму на засадах інклюзивності як в Україні, так і в деяких країнах Європи. У статті охарактеризовано особливості комплексного підходу щодо складання туристичних маршрутів та пропонування туристичних послуг із врахуванням інклюзивності. Піднято проблематику недостатнього розуміння сутності інклюзивного туризму в Україні, обумовленого як радянською спадщиною, так і недостатніми науковими, законодавчими та практичними напрацюваннями у даний час. Наголошено на ситуативному вирішенні інклюзивних питань та відсутності комплексного підходу щодо створення передумов для розвитку якісного інклюзивного обслуговування у різних сферах суспільного життя, у тому числі і в туристичній діяльності. На основі проведеного дослідження з метою забезпечення якісних трансформацій функціонування сфери гостинності та туризму на засадах інклюзивності запропоновано розробити комплексний підхід, залучивши представників різних сфер суспільного життя: державних структур, муніципалітету, комунальних державних служб, що відповідають за благоустрій міст, транспортних підприємств, закладів готельно-ресторанного бізнесу, закладів дозвілля та відпочинку, медичних та реабілітаційних центрів, навчальних та наукових установ, а також туристичних організацій.

Ключові слова: сфера гостинності, інклюзивність, інклюзивний туризм, туристичний маршрут, туристичний продукт, особливі потреби, готельна мережа.

Olha Vladymyr, Liudmyla Maliuta, Vitaliy Rudan

Ternopil Ivan Puluj National Technical University

FEATURES OF THE HOSPITALITY AND TOURISM SECTOR FUNCTIONING BASED ON INCLUSIVITY: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES

Introduction. The study of the functioning of the hospitality and tourism sector based on the principles of inclusivity in international practice is significant importance for analyzing the experience of leading countries and for shaping Ukraine's own trajectory for the development of inclusive tourism. This article explores the historical prerequisites for the emergence and evolution of inclusive tourism in European countries and in Ukraine, from the post-World War II period to the present day. The necessity and prospects for the advancement of inclusive tourism, both globally and within the current Ukrainian context, are outlined. It provides an overview of the legal and regulatory frameworks that govern inclusive tourism at both international and

*national levels. Special attention is given to the practices of delivering tourism services to people with special needs in various European countries, including Germany, the United Kingdom, Spain, France, Finland, among others. **The aim of the article** is to reveal the specific features of the functioning of the hospitality and tourism sector based on inclusivity, both in Ukraine and in selected European countries. **Scientific novelty.** The article outlines the characteristics of a comprehensive approach to designing tourist routes and offering tourism services with consideration for inclusivity. It addresses the issue of a limited understanding of the essence of inclusive tourism in Ukraine, which stems from both the legacy of the Soviet era and the current lack of scientific research, legislative frameworks, and practical developments in this area. The article emphasizes the ad hoc nature of how inclusivity is currently addressed and the absence of a systematic approach to creating the necessary conditions for the development of high-quality inclusive services across various spheres of public life, including tourism. **Conclusions.** Based on the conducted research, in order to ensure meaningful transformation in the functioning of the hospitality and tourism sector on the principles of inclusivity, it is proposed to develop a comprehensive approach involving representatives from various spheres of public life. These include government bodies, municipal authorities, public utility services responsible for urban infrastructure, transportation companies, hospitality and restaurant businesses, leisure and recreation facilities, medical and rehabilitation centers, educational and research institutions, as well as tourism organizations.*

Keywords: *hospitality sector, tourism, inclusivity, tourist route, tourism product, tourism service, special needs, inclusive tourism, hotel chain.*

Постановка проблеми та її актуальність. Впродовж останніх кількох десятиліть сфера гостинності та туристична діяльність стрімко розвивалися у багатьох країнах світу і цьому сприяло багато обставин та умов: динамічні показники економічного розвитку, зростання добробуту населення, полегшення процедур перетину кордонів, поширення безвізових режимів. Водночас туристична діяльність впродовж останніх декількох років зіткнулася з численними викликами. Варто згадати різні обмеження у багатьох країнах світу, зумовлені поширенням пандемії Covid-19, які вразі скоротили потоки в'їзного та виїзного туризму, утруднили процеси організації та надання туристичних послуг [4; 17]. Повномасштабне вторгнення росії в Україну також призвело до величезної зміни умов ведення туристичної діяльності: більшість чоловічого населення згідно із діючим законодавством України не можуть вільно перетинати державний кордон; утруднилось транспортне сполучення із закордонними туристичними зонами, а чимало українців знаходяться або у небезпечній зоні, або у тимчасовій окупації; зросла вартість туристичних послуг; знизилась купівельна спроможність населення. У світі також відчувається політична напруженість через загострення воєнних конфліктів на Близькому Сході, неоднозначна поведінка деяких країн Азії. Усе це формує не надто сприятливі умови для розвитку туристичної діяльності як в Україні, так і в багатьох регіонах світу. Але ще однією доволі складною та невирішеною проблемою розвитку туризму була і залишається, а тепер у час війни особливо гостро відчувається і стає більш масштабною – це проблема інклюзивності. В ході останніх подій це питання нікуди не зникатиме, а навпаки, лише зростатиме, і це потребує пошуку нових шляхів його вирішення задля пристосування різних просторів, у тому числі туристичних, для людей із різними можливостями та потребами. Туристична діяльність є однією із перших, яка має долучитися до вирішення цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В економічній літературі можна зустріти чимало праць науковців, присвячених розкриттю сутності доступного, безбар'єрного та інклюзивного туризму. Такі науковці та дослідники як Н. Барна, Ю. Барський, Л. Безугла, І. Власенко, А. Гринасюк, І. Єрко, В. Іванова, Р. Медведський, М. Нечипорук, І. Резніченко, Ю. Хрущ та інші розкривають суть основних понять інклюзивності сфери гостинності та туризму, аналізують міжнародний досвід впровадження безбар'єрності в організації дозвілля та повсякденного життя різних категорій споживачів туристичних послуг.

Метою нашого дослідження є розкриття особливостей функціонування сфери гостинності та туризму на засадах інклюзивності як в Україні, так і в деяких країнах Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм як галузь національного та світового туризму за умов стабільного та дружнього міжнародного співжиття та співробітництва є однією із найбільш прибуткових. Наприклад, згідно даних Європейської комісії туризм за важливістю соціально-економічної діяльності посів у ЄС третє місце після торгівлі та автомобілебудівництва [5, с.113]; згідно даних Всесвітньої туристичної організації у 2015 році туристична галузь зайняла першу позицію за обсягами експорту туристичних послуг у світовому масштабі [15]. А міжнародні туристичні потоки щорічно забезпечували обіг коштів на суму, яка перевищувала 2,2 трлн доларів США. Валютні надходження від експорту туристичних послуг, ще навіть у 1996 році відповідали рівню надходжень від експорту нафтопродуктів, автомобілебудування, продукції хімічних галузей. Крім того, їхній щорічний приріст становив 9%. Завдяки тому, що туристичний бізнес виробляє 11% світового національного продукту, він також сприяє залученню іноземних інвестицій, створенню нових робочих місць, стимулює покращення інсти-

туційного середовища, а відтак забезпечує зростання показників економічного розвитку тих країн, які активно долучаються до розвитку національного та міжнародного туризму.

Україна, маючи вдале геополітичне розміщення, яке забезпечує перетин значних транспортних та туристичних потоків за напрямками Північ-Південь та Захід-Схід; володіючи потужними туристсько-рекреаційними можливостями – помірним кліматом, різноманітним ландшафтом, багатою флорою та фауною, а також визначною історико-культурною спадщиною – у майбутньому, після закінчення війни може посісти гідне місце у міжнародній туристичній індустрії.

Попри усі переваги туризм, як і усі економічні галузі має свої проблеми та складнощі розвитку. Однією із них є питання інклюзивності, доступності різних туристичних локацій, різноманітних туристичних продуктів для осіб із різними можливостями та потребами.

Слід зауважити, що значну частку туристичного ринку ЄС становить саме інклюзивний туризм. Згідно даних Європейської комісії з транспорту і туризму до 2020 року 20 % витрат подорожуючих та відпочиваючих припадало саме на осіб з інвалідністю та осіб з іншими потребами доступності [1]. Така ситуація у ЄС склалась не одразу. Таким показником передував тривалий час, значні законодавчі напрацювання, зумовлені суспільними трансформаціями. Якщо до Другої світової війни лише у деяких країнах Європи діяло законодавство щодо осіб з особливими потребами, передусім ветеранів з обмеженими можливостями, то вже після Другої світової війни значно більше європейських країн приділяло увагу організації доступного туризму для ветеранів з метою надання їм належних умов реабілітації.

Рух громадськості щодо захисту прав осіб з обмеженими можливостями обумовив виникнення окремої міжнародної системи захисту їхніх прав. Відтак, 3 грудня 1982 році Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято «Всесвітню програму дій щодо осіб з інвалідністю», яка змінила підхід до вирішення проблем осіб з особливими потребами. Даний документ мав на меті забезпечити рівні права та умови участі осіб з обмеженими можливостями в усіх сферах суспільного життя на рівні з усіма іншими. Згодом, у 2006 році ООН було прийнято «Конвенцію про права осіб з інвалідністю». Це міжнародний договір, спрямований на захист прав та гідності людей з обмеженими можливостями з метою їхньої інтеграції у суспільне життя.

Згідно статті 30 даної Конвенції особи з інвалідністю мають право брати участь нарівні з іншими в культурному житті, а держави-учасниці повинні вживати усіх належних заходів для забезпечення

цим особам доступу до творів культури в доступних форматах, до таких місць культурних заходів чи послуг як театри, музеї, кінотеатри, бібліотеки й туристичні послуги, а також пам'ятники і об'єкти, що мають національну культурну значущість [10]. Також у Конвенції йдеться про те, щоб надати особам з інвалідністю можливість брати участь нарівні з іншими у проведенні дозвілля та відпочинку, держави-учасниці вживають належних заходів для забезпечення того, щоб особи з інвалідністю мали доступ до спортивних, рекреаційних і туристичних об'єктів, а також мали доступ до послуг тих, хто займається організацією дозвілля, туризму, відпочинку та спортивних заходів. Відтак країни, які ратифікували дану Конвенцію, юридично зобов'язалися узгодити національне законодавство із міжнародними стандартами. Крім цього, суттєві напрацювання в законодавстві, яке регулює суспільну адаптацію осіб з інвалідністю мають окремі країни ЄС. Наприклад, у 2001 році у Німеччині законодавці адаптували до Рамкової Директиви новий закон у сфері реабілітації – Дев'ята Книга Кодексу соціального забезпечення (Ninth Book of the Social Law Code) (SGB IX); у Швеції спеціальний Закон стосовно інвалідності прийнято у 1999 р. (Prohibition of Discrimination in Working Life of People With Disability Act); у Великобританії у 1995 році прийнято Закон про дискримінацію осіб з інвалідністю (Disability Discrimination Act) [8, с. 38].

Зважаючи на значні законодавчі напрацювання у різних країнах Європи, все ж немає єдиного підходу щодо трактування статусу інвалідності між країнами-членами ЄС, а карти інвалідності, видані в одній країні часто не визнавалися у іншій. Така ситуація ускладнює та створює бар'єри для осіб з інвалідністю, які подорожують в іншу країну і не можуть скористатися перевагами, доступними для них у своїх країнах. Відтак було прийнято рішення про впровадження Європейської карти інвалідності та Європейської карти паркування, яке ставить за мету усунення таких перешкод, надаючи особам з інвалідністю можливість вільного переміщення в рамках ЄС. Дана ініціатива покликана забезпечити можливість користуватися преференціями при отриманні туристичних, культурних, спортивних та інших послуг у будь-якій країні ЄС. Отож, Європейська комісія в лютому 2016 року запустила законодавчу ініціативу, представлену Директивою, яку було затверджено у жовтні 2024 року [3; 11]. Із запровадженням нових карт, які будуть визнаватися всіма країнами ЄС, громадяни з інвалідністю зможуть отримати однакові привілеї під час короткострокових поїздок тривалістю до трьох місяців. Водночас, залишаються питання щодо розширення сфери дії карти на більш тривалі поїздки. Також,

розглядається можливість створення загальноєвропейського порталу з інформуванням про доступні послуги та вигоди.

Партнерами Європейської Карти інвалідності є постачальники послуг, якими зможуть користуватися власники даної карти інвалідності. Окрім пропонування послуг, власникам карток можуть бути запропоновані пільги або додаткові переваги, наприклад, знижки, аудіо гіді, зарезервовані місця, пропуски, щоб уникнути черг, тощо. Наприклад, особи з інвалідністю уже можуть користуватися знижками і перевагами в туристичній, культурній і спортивній сферах у Єврорегіоні Маас-Рейн (Euregion Maas-Rhein) – транскордонному об'єднанні, створеному в 1976 році, до якого входять частини Бельгії, Нідерландів та Німеччини навколо річок Маас та Рейн [6].

Окрім спільних законодавчих напрацювань країнами-членами ЄС з метою створення умов та можливостей для розвитку інклюзивного туризму, кожна із країн-учасниць союзу також має власні напрацювання щодо адаптації туристичної інфраструктури до потреб осіб з інвалідністю. Для прикладу, Німеччина адаптувала свої елементи туристичної інфраструктури на 95 %, Іспанія – на 90 %, Франція – на 85 %, Фінляндія – на 70 %, Греція та Угорщина – на 65 % [7]. Щороку, під час конференції «Європейський день осіб з інвалідністю» в Брюсселі, проводиться премія “Access City Award”, на якій нагороджуються найбільш доступні міста Європи. У різний час переможцями премії ставали: Авіла (Іспанія), Зальцбург (Австрія), Берлін (Німеччина), Гетеборг (Швеція), Бурос (Швеція), Честер (Великобританія), Мілан (Італія) [15, с. 34].

Особливістю організації на надання туристичних послуг для осіб з інвалідністю у європейських містах є застосування комплексного підходу. Наприклад, у Німеччині пропонують «Пішохідний тур для осіб з інвалідністю в Мюнхені», у Франції – «Цілковито доступний Париж», в межах якого передбачено 5 різних турів для осіб з інвалідністю, у Фінляндії – для осіб з інвалідністю є тур «Круїзна екскурсія Гельсінкі», в Угорщині – популярним є тур «Основний тур для осіб з інвалідністю в Будапешті». Спільними рисами даних турів є те, що особи з інвалідністю отримують повний комплекс обслуговування – тури розпочинаються із зустрічі туриста у місці його розміщення (готелі, апартаментах тощо), маршрути доступні для переміщення на кріслах колісних, за необхідності кожному туристу пропонується особистий сертифікований гід, тур передбачає доступні трансфери у визначні місця (мікроавтобусами із пандусами), тур має адаптований екскурсійний супровід ліцензованим екскурсоводом, спеціалізовані тури супроводжуються видачою спеціального спорядження, а закінчується тур трансфером кожно-

го туриста до його початкового місцезнаходження, наприклад, готелю в якому він проживає. Варто зауважити, що туристичні маршрути для осіб з інвалідністю розробляються за різною тематикою, для різних вікових категорій, аби вибір кожного не був обмеженим, а визначався власними вподобаннями. Наприклад, у Фінляндії багато туристичних фірм пропонують спеціально облаштовані прогами відпочинку у вигляді сафарі на собаках, конях, чотириколісних мотоциклах, снігоходах, а також риболовлі, веслування і катання на лижах та санях.

Комплексність підходу до організації туристичних турів для осіб, які пересуваються на кріслі колісному, полягає у тому, що маршрути прокладаються шляхами, які не потрібно долати з допомогою кроків, шляхами які не мають сходів, бордюрів та інших бар'єрів [7].

Цікавим є досвід Барселони. Згідно висновків проведеної британськими турфірмами інспекції Барселона вважається одним з кращих міст у світі з точки зору туристичної доступності: всі центральні вулиці міста обладнані рампами, всі автобуси адаптовані, в готелях є спеціальні номери, зручні для людей з інвалідністю. Кожна нова станція метро має спеціальне обладнання для людей з обмеженими можливостями. Важливою особливістю є й те, що у Барселоні бруківки для покриття тротуарів використано дуже мало, що полегшує переміщення осіб на кріслах колісних; на пляжах є доріжки для крісел колісних, а до води спеціальні пандуси; усі громадські автобуси також доступні для осіб, які переміщаються на кріслах колісних. Також у Барселона можна обрати один із багатьох середземноморських круїзів, доступних для людей на інвалідних візках.

Варто згадати і про готелі. Мандрівники з обмеженими можливостями у багатьох містах Європи можуть знайти безліч доступних готелів, які мають похилий під'їзд до входу, спеціально облаштовані ліфти, номери та душові кабінки. Якщо готелі розміщені у 200-річних давніх будівлях, скажімо як у Парижі, то їхні номери повністю адаптовано до потреб осіб з інвалідністю. У нових сучасних будівлях Барселони готельні номери для осіб з особливими потребами проєктуються одразу [7]. Все ж, готелі які найбільше відповідають особам з інвалідністю належать до великих мережевих готелів, які функціонують у різних країнах світу. У Європі до такої мережі можна віднести Scandic Hotels – це готельна мережа, яка у дизайні дотримується такої концепції аби відповідати потребам будь-якої людини з обмеженими можливостями. Оскільки, що кожна інвалідність чи особливість гостя вимагає різні потреби, то особливості оформлення дизайну мережі Scandic Hotels полягають у дотриманні загальний стандарт зі 101-го показника доступності, які застосовується до всіх

готелів даної мережі. Вжиті заходи щодо забезпечення доступності націлені, по-перше, на більш ніж 50 мільйонів людей в Європі, які мають інвалідність і на літніх громадян, а, по-друге, на надання робочих місць людям з обмеженими можливостями [15, с. 44].

Scandic Hotels – мережа готелів, що базується в Стокгольмі, з її основними готелями на півночі Європи. Вона присутня у 10 країнах, загалом налічує 160 готелів. Метою Scandic є надання якісних приміщень з високим рівнем обслуговування і зручностей для відпочинку, бізнесу або сімейного відпочинку.

Ще однією готельною мережею є ILUNION Hotels – це іспанська мережа готелів, створена в 1988-му році. Основною метою даної готельної мережі є пропонування номерів з універсальною доступністю, щоб всі клієнти, з обмеженнями і без них, могли використовувати усіма необхідними послугами. Це єдина готельна мережа в Іспанії, яка впровадила універсальний дизайн, прагне до постійного вдосконалення і доводить, що доступність сумісна з сучасним і привабливим дизайном. Усі співробітники групи готелів проходять навчання з питань доступності, щоб надавати кваліфіковані і високоякісні послуги для своїх клієнтів. Крім цього, персонал даної готельної складається із певної кількості осіб з обмеженими можливостями. Наприклад, Iunion Suites і Iunion Hotel Valencia 3 були першими готелями мережі, які мають понад 70 % співробітників з обмеженими можливостями [7; 15].

Що стосується України, то оскільки наша держава у питаннях інклюзивності, на жаль, була спадкоємницею радянського підходу до вирішення досліджуваної проблеми, тому у нас назріло багато гострих питань до нагального вирішення. Після Другої світової війни й надалі, у радянські часи проблеми інвалідності замовчувались та приховувались, людей з інвалідністю ізолювали від соціуму. В СРСР інклюзивність у сучасному розумінні, тобто рівний доступ і можливості для всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних чи ментальних особливостей, була відсутня. Хоча радянська ідеологія проголошувала рівність, на практиці люди з інвалідністю часто стикалися з дискримінацією та сегрегацією.

Війна, яка триває в Україні від 2014 року питання інклюзії зробила особливо відчутними і показала суспільству його неготовність до забезпечення навіть базових, не кажучи туристичних потреб. В Україні діє Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 6 жовтня 2005 року, який потребує змін та доповнень відповідно до вимог часу. Крім того, існують інші нормативні акти, що стосуються інклюзивного навчання та реабілітації, які можуть впливати на розвиток інклюзивного туризму [11].

У травні 2016 року в Україні було створено та зареєстровано Асоціацію «Інклюзивного реабіліта-

ційно-соціального туризму» – об'єднання, яке має на меті впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму як виду реабілітації. Основна ціль – надання можливостей для осіб з обмеженими можливостями, учасників бойових дій, ліквідаторів аварії на ЧАЕС та інших осіб, які потребують реабілітації, для участі у соціальному житті та відновлення здоров'я через туризм [9].

Асоціація працює над:

- Впровадженням законодавства: запровадженням поняття інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму на законодавчому рівні.

- Реабілітацією та соціалізацією: забезпеченням реабілітаційних та соціальних послуг для осіб з обмеженими можливостями, учасників бойових дій, ліквідаторів та інших осіб, які цього потребують.

- Пропагандою інклюзивності: розширенням можливостей для соціальної інтеграції та участі в культурних заходах для всіх, незалежно від їхнього стану здоров'я.

Асоціація виступає за створення умов для доступності туристичних об'єктів та послуг, а також за розвиток спеціалізованих туристичних програм, спрямованих на потреби людей з інвалідністю та інших вразливих груп.

Варто відзначити, що у березні 2016 року в Україні було зареєстровано законопроект № 4271 «Про внесення змін до деяких законів України щодо інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», який у жовтні 2017 року було повернуто на доопрацювання й досі не затверджено. Метою даного законопроекту є запровадження на законодавчому рівні поняття інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму, як системи заходів спрямованих на відновлення та розвиток фізичного, соціального, духовного, творчого та інтелектуального рівня життєдіяльності особи з урахуванням фізичних та психічних можливостей для сприяння її інтеграції в суспільство [14].

Так, інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – це сучасний вид туризму, який дозволяє залучити до туристичної діяльності будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і забезпеченням доступності до об'єктів туристичної інфраструктури.

Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – це система заходів, спрямованих на надання особам з інвалідністю можливості відновлення та розвитку їхнього фізичного, соціального, духовного, творчого та інтелектуального рівня з метою сприяння подальшій інтеграції в суспільство [2, 16]. Інклюзивний туризм структурно включає в себе різні види реабілітації і соціальних послуг, а саме: медичну, психологічну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізкультурно-спортивну, фізичну, соціальну та інші

соціально-побутові заходи. На жаль, в Україні туристи з інвалідністю практично позбавлені таких послуг, при цьому що попит на ринку інклюзивного туризму, дедалі більше зростає. Крім цього інклюзивний туризм – це не лише туризм для осіб з інвалідністю. Цільовою групою споживачів даного туризму можуть бути: літні люди; батьки із маленькими дітьми; вагітні; мандрівники із великим багажем; люди нестандартних розмірів (зросту або ваги); туристи, які не володіють мовою країни відвідування; люди із проблемами травлення й алергією тощо [12].

У сфері туризму та відпочинку потреби у доступності можуть виникати на наявність: парковки; ліфта; вказівників; телефону; туалету; основних доріг; таблички з цінами тощо. А особливі побажання у гостей можуть з'являтися: у місцях проживання та харчування туристів; у музеях, галереях та в інших культурно-розважальних місцях; під час екскурсій; при замовленні конференц-послуг (вибір локації та кейтеринг).

Тоді як у нашій країні, коли мова ведеться про інклюзивність та доступність, то, на жаль, у більшості випадків, усе зводиться до облаштування пандусів та транспорту для осіб з інвалідністю. Проте, як бачимо із практики європейських країн доступність це ширше поняття, яке передбачає не лише безбар'єрне пересування, але й створення середовища, в якому особа з інвалідністю комфортно себе почуватиме, зможе спілкуватися, навчатися та працювати.

Що стосується сфери гостинності, то з кожним роком дедалі більше готельних закладів стараються облаштувати номери із врахуванням ергономічних вимог відповідних потребам інклюзії. З допомогою

даних, наведених у табл. 1 можна провести порівняльний аналіз зручностей у помешканнях для осіб з інвалідністю у деяких країнах Європи та в Україні. Згідно з даними табл. 1, можна зробити висновок, що найбільш розвинутий інклюзивний туризм серед країн Європи в Італії, Іспанії, Франції, Німеччині, Португалії, Польщі. Для порівняння, в Італії пристосовано для гостей на кріслі колісному 14705 об'єктів, в Іспанії – 13094 об'єкти, у Франції – 10302 об'єкти, тоді як в Україні – лише 293 об'єкти; туалет з поручнями в Італії мають 8004 об'єкти, в Іспанії – 4782 об'єкти, у Франції – 7592 об'єкти, в Україні – лише 129 об'єктів. Інклюзивний туризм в Україні можна розглядати як новий крок на шляху розвитку туризму.

Як видно із рис. 1 кількість помешкань пристосованих для гостей на кріслі колісному порівняно із загальною кількістю помешкань, зареєстрованих у системі booking, не є значною. Найвищим показником характеризується Португалія – 7,61 % від загальної кількості номерів, слідом ідуть Італія та Іспанія – 6,99 % та 6,85 % відповідно, в Україні цей показник становить 3,42 %, що на 0,37 % більше аніж у Греції.

У табл. 2 розглянуто найбільш затребувані зручності для осіб з інвалідністю у деяких країнах Європи та в Україні.

Із даних табл. 2 бачимо, що найбільша кількість приміщень, які повністю знаходяться на першому поверсі знаходиться в Італії – 48506 об'єктів, майже на однакових позиціях знаходиться Франція та Німеччина – 32791 та 32570 об'єктів відповідно, тоді як в Україні – лише 1426 об'єктів.

Таблиця 1

Зручності у помешканні для осіб з інвалідністю у країнах Європи за станом на початок 2025 року

	Україна	Франція	Польща	Німеччина	Австрія	Греція	Італія	Іспанія	Португалія
Загальна кількість помешкань	8574	229654	71356	162128	36083	89277	210200	191069	45361
Пристосовано для гостей на кріслі колісному	293	10302	3539	6692	2134	2722	14705	13094	3452
частка у відсотках	3,42	4,49	4,96	4,13	5,91	3,05	6,99	6,85	7,61
Зручності у помешканні для осіб з інвалідністю									
Туалет з поручнями	129	7592	1824	3158	971	1383	8004	4782	1389
Високий унітаз	87	6048	1049	2436	601	960	7757	3047	725
Низький умивальник	101	6127	1319	2005	491	1178	6271	3429	975
Аварійний шнур у ванній кімнаті	40	556	498	1415	377	774	9824	915	970
Вказівки шрифтом Брайля	17	864	102	129	32	172	444	364	54
Вказівки для людей з обмеженими візуальними та слуховими можливостями	14	608	101	138	30	124	375	209	47
Аудіо вказівки	12	313	171	69	18	45	490	107	40

Джерело: складено за матеріалами [13]

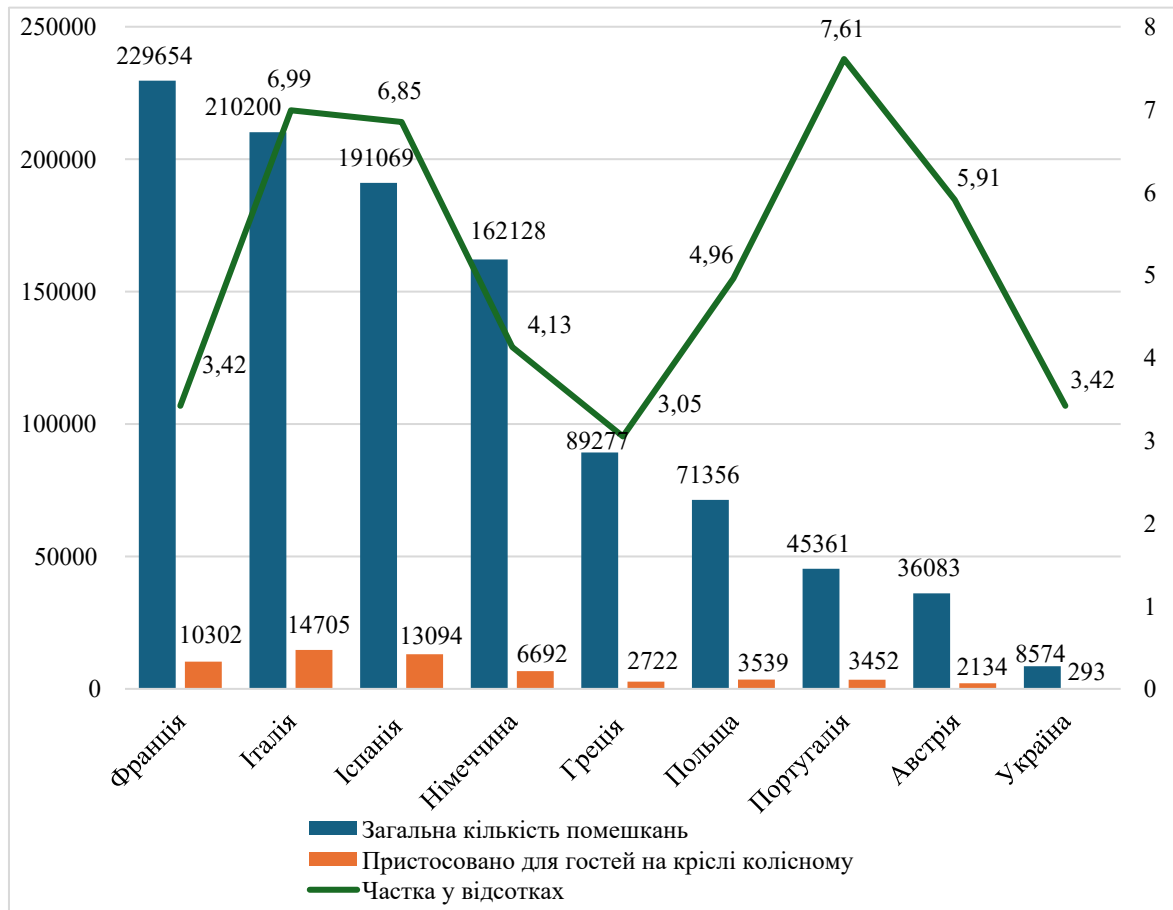

Рис.1. Кількість помешкань, пристосованих для гостей на кріслі колісному у країнах Європи за станом на початок 2025 року

Джерело: складено за матеріалами [13]

Таблиця 2

Зручності для осіб з інвалідністю у країнах Європи за станом на початок 2025 року

	Україна	Франція	Польща	Німеччина	Австрія	Греція	Італія	Іспанія	Португалія
Приміщення повністю знаходиться на першому поверсі	1426	32791	11795	32570	8550	21244	48506	30354	8586
На вищій поверхні можна піднятися на ліфті	2132	14703	16386	14647	3790	8225	23198	28261	5424
Приміщення придатне для гостей на кріслах колісних	549	10605	7544	6517	2328	6110	18387	21610	4947
Туалет з поручнями	48	3510	926	1689	652	1441	3408	3464	745
Ванна з поручнями	113	1588	415	2809	861	1964	669	2302	391
Безбар'єрна духова	453	5736	9161	10478	3411	2328	5491	5371	1602
Душ без піддону	1439	30317	16030	21882	7128	19779	21906	24993	7475
Високий унітаз	345	4531	1209	3037	701	2412	7370	6340	870
Низький умивальник	367	2477	1476	1627	448	3847	4173	2903	810
Аварійний шнур у ванній кімнаті	27	121	167	235	127	2409	21245	616	342
Стілець для душа	88	3279	1246	5832	1515	1867	4371	3190	558

Джерело: складено за матеріалами [13]

Висновки. Що стосується підходу до розвитку інклюзивного туризму в Україні, то слід зазначити, що він носить здебільшого ситуативний, а не комп-

лексний характер. Попри те, що у суспільстві зустрічається чимало державних та приватних ініціатив, присвячених створенню різноманітних просторів, до-

ступних для осіб з інвалідністю, все ж більшість із них розвиваються локально і не завжди мають добре продуманий та облаштований маршрут доступу до них. Враховуючи це до подальших досліджень проблем інклюзивності в Україні варто залучати фахівців різних сфер діяльності – державні структури, муніципалітет, комунальні державні служби, що відповідають за благоустрій міст, транспортні підприємства, заклади готельно-ресторанного бізнесу, заклади дозвілля та відпочинку, медичні та реабілітаційні центри, навчальні та наукові установи і звісно ж туристичні організації, які опираючись на добре облаштовану інфраструктуру, зможуть розробляти та пропонувати різноманітні

туристичні маршрути та продукти для осіб з найрізноманітнішими потребами. Інклюзивний туризм – це відносно новий для України та доволі перспективний напрям, який з кожним роком користуватиметься все більшим попитом. За експертними оцінками окремих зарубіжних досліджень, у середньому 8–11% світового туристичного потоку припадає на інклюзивний туризм. Тому нашому суспільству слід якомога швидше адаптуватися до нових викликів у питаннях інклюзивності та розробляти й пропонувати якісні та доступні послуги, в тому числі туристичні. А цього ми можемо досягти лише на засадах комплексності наукових досліджень та практичних втілень.

Література:

1. Барна Н.В., Коротеєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм. Київ, 2020. 124 с.
2. Барський Ю., Бакота Д., Єрко І. Доступний (інклюзивний) туризм: основні поняття. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2021. С. 6–9
3. Безугла Л. С., Герасименко Т. В., Андрусів У. Я. Інклюзивний туризм: європейський досвід. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 293–297.
4. Владимир О. М. Основні тенденції розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу та сфери туризму у 2019–2021 роках. *Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації*: тези доповідей VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 311–315.
5. Владимир О. М. Принципи проведення географічної оцінки туристичних доходів та витрат. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали XXVII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 27. 463 с.
6. Власенко І. В. Інклюзивний туризм: досвід Європи, проблеми та перспективи України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2018. Вип. 2. С. 220–230.
7. Гринасюк А. Р., Єрко І. В., Нечипорук М. А. Зарубіжний досвід проектування туристичних маршрутів за універсальним дизайном. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. 2019. № 31 (385). С. 142–150.
8. Інвалідність та суспільство / за заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. Київ, 2012. 216 с.
9. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – розвиток нового виду реабілітації осіб з інвалідністю в Україні. Нова доба: Інформація 2 лютого 2018 року. URL: <https://novadoba.com.ua/226089-inklyuzyvnyu-reabilitaciyno-socialnyu-turyzm-8722-rozvytok-novogo-vydu-reabilitaciyi-osib-z-invalidnistyu-v-ukrayini.html>
10. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю: Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 р. (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767-VI від 16.12.2009) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
11. Малюта Л., Владимир О., Рудан В. Інноваційні підходи до інклюзивного навчання під час війни: цифрові технології та дистанційна освіта. *Věda a perspektivy. Praha, České republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.*, 2025. С.17–36.
12. Нагаєвщук А. Лептуга І. Туризм для всіх – це не лише пандуси. Як зробити туристичне місце доступним. URL: <https://nakypilo.ua/novyny/turyzm-dlia-vsikh-tse-ne-lyshe-pandusy-yak-zrobyty-turystychne-mistse-dostupnym/>
13. Офіційний сайт Booking. URL: <https://www.booking.com/>
14. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=58453
15. Резніченко І. Г. Інклюзивний туризм : навч.-метод. посібник. Умань: Візаві, 2023. 204 с.
16. Хрущ Ю. М., Иванова В. М., Медведський Р. С. Туризм для інвалідів: сучасні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Географічні науки*. Вип. 6. 2017. С. 206–211.
17. Шерстюк Р., Владимир О., Дудкін П., Дудкіна О. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 2 (25). С. 641–652. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2021/21srpsiv.pdf>

References:

1. Barna N. V., Korotieieva A. V. (2020) *Inklyuzyvno-reabilitatsiyni turyzm* [Inclusive and rehabilitation tourism]. Kyiv. (in Ukrainian)
2. Barskyi Yu., Bakota D., Yerko I. (2021). Dostupnyi (inklyuzyvnyi) turyzm: osnovni poniattia [Accessible (inclusive) tourism: basic concepts]. *Suspilno-heohrafichni chynnyky rozvytku rehioniv: materialy V Mizhnar. nauk.-prakt.*

Internet-konferentsii – Socio-geographical factors of regional development: materials of the V International Scientific-Practical Internet Conference. (pp. 6–9). Lutsk: PP Ivaniuk V. P. (in Ukrainian)

3. Bezuhla L. S., Herasymenko T. V., Andrusiv U. Ya. (2023). Inkliuzyvnyi turizm: yevropeyskyi dosvid [Inclusive tourism: European experience]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. Vol. 8, 3, 293–297 (in Ukrainian)

4. Vladymyr O. M. (2021). Osnovni tendentsii rozvytku pidpriemstv hotelno-restorannoho biznesu ta sfery turyzmu u 2019–2021 rokakh [Main trends in the development of hotel and restaurant businesses and the tourism sector in 2019–2021]. *Hostynnist, servis, turizm: dosvid, problemy, innovatsii: tezy dopovidei VIII Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf – Hospitality, service, tourism: experience, problems, innovations: abstracts of the reports of the 8th International Scientific-Practical Internet Conference*. Kyiv: Vyd. tsentr KNUKiM, pp. 311–315 (in Ukrainian)

5. Vladymyr O. M. (2016). Pryntsypy provedennia heohrafichnoi otsinky turystychnykh dokhodiv ta vytrat [Principles of conducting a geographical assessment of tourism revenues and expenditures]. *Vitchyzniana nauka na zlami epokh: problemy ta perspektivy rozvytku: materialy KhKhVII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii – Domestic science at the turn of the era: problems and prospects for development: materials of the 27th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference* Vol. 27, 463. Pereiaslav-Khmelnytskyi (in Ukrainian)

6. Vlasenko I. V. (2018). Inkliuzyvnyi turizm: dosvid Yevropy, problemy ta perspektivy Ukrainy [Inclusive tourism: European experience, problems and prospects of Ukraine]. *Ekonomichna stratehiia i perspektivy rozvytku sfery torhivli ta posluh – Economic strategy and prospects for the development of the trade and services sector*. Vol. 2, 220–230 (in Ukrainian)

7. Hrynasiuk A. R., Yerko I. V., Nechyporuk M. A. (2019). Zarubizhnyi dosvid proektuvannia turystychnykh marshrutiv za universalnym dyzainom [Foreign experience in designing tourist routes using universal design]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Heohrafichni nauky – Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University. Geographical Sciences*, 31 (385), 142–150 (in Ukrainian)

8. Baida L.Iu., Krasiukova-Enns O.V., Burov S.Yu., Azin V.O., Hrybalskyi Ya.V., Naida Yu.M. (2012). *Invalidnist ta suspilstvo* [Disability and society]. Kyiv (in Ukrainian)

9. Inkliuzyvnyi reabilitatsiino-sotsialnyi turizm – rozvytok novoho vydu reabilitatsii osib z invalidnistiu v Ukraini [Inclusive rehabilitation and social tourism – development of a new type of rehabilitation of people with disabilities in Ukraine]. *Nova doba: Informatsiia – New Age: Information* 2.02.2018. Retrieved from: <https://novadoba.com.ua/226089-inkliuzyvnyi-reabilitaciyno-socialnyy-turizm-8722-rozvytok-novogo-vydu-reabilitacyi-osib-z-invalidnistyu-v-ukrayini.html>

10. Konventsiiia OON pro prava osib z invalidnistiu : Rezoliutsiia Heneralnoi asamblei OON № 61/106 [The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: UN General Assembly Resolution No. 61/106], 2006. Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

11. Maliuta L., Vladymyr O., Rudan V. (2025). Innovatsiini pidkhody do inkliuzyvnoho navchannia pid chas viiny: tsyfrovi tekhnolohii ta dystantsiina osvita [Innovative approaches to inclusive learning during war: digital technologies and distance education.]. *Věda a perspektivy. Praha, České republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. – Science and Perspectives. Prague, Czech Republic: International Economic Institute s.r.o.*, 17–36 (in Ukrainian)

12. Nahaievshchuk A. Leptuha I. *Turizm dlia vsikh – tse ne lyshe pandusy. Yak zrobyty turystychni mistse dostupnym* [Tourism for all is not just about ramps. How to make a tourist destination accessible]. Retrieved from: <https://nakypilo.ua/novyny/turizm-dlia-vsikh-tse-ne-lyshe-pandusy-yak-zrobyty-turystychni-mistse-dostupnym/> (in Ukrainian)

13. Ofitsiyni sait Booking [Official Booking website]. Retrieved from: <https://www.booking.com/> (in Ukrainian)

14. Proiekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo inkliuzyvnoho reabilitatsiino-sotsialnoho turyzmu [Draft Law on Amendments to Certain Laws of Ukraine on Inclusive Rehabilitation and Social Tourism]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=58453 (in Ukrainian)

15. Reznichenko I. H. (2023). *Inkliuzyvnyi turizm* [Inclusive tourism]. Uman: Vizavi (in Ukrainian)

16. Khrushch Yu. M., Ivanova V. M., Medvedskyi R. S. (2017). Turizm dlia invalidiv: suchasni pidkhody do vyznachennia poniattia [Tourism for the disabled: modern approaches to defining the concept]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Heohrafichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Geographical Sciences*. Vol. 6, 206–211 (in Ukrainian)

17. Sherstiuk R., Vladymyr O., Dudkin P., Dudkina O. (2021). Vplyv pandemii COVID-19 na rozvytok turyzmu v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Impact of the COVID-19 pandemic on the development of tourism in Ukraine: problems and solutions]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava – Socio-economic problems and the state*. Vol. 2 (25), 641–652. Retrieved from: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2021/21srpsiv.pdf> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 04.08.2025 р.